

Xalilova Mahfuza Maxamadjonovna

Musiqqa ta'limi kafedrasida katta o'qituvchisi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: *maqolada jismoniy tarbiya va musiqa o'rtasidagi munosabatlarning nazariy tahlili keltirilgan. Ularning inson tanasi va psixikasiga bog'liq ta'siri aniqlangan. Uslubiy omillar bilan bog'liq bo'lgan jismoniy tarbiya vositasi sifatida musiqiy hamrohlik zarurligi asoslanadi. Jismoniy tarbiya darslarida asosiy masalalarni yechishda musiqiy hamrohlikdan foydalanishni optimallashtirish yo'llari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *musiqqa, jismoniy mashqlar, tartibga solish, inson salomatligi, musiqa madaniyati.*

Ijtimoiy hayot va zamonaviy fanning ajralmas qismi bo'lgan jismoniy madaniyat ham umumiy tendentsiyalar ta'sirida boshqa fanlar, xususan, psixologiya, musiqa va raqs terapiyasi, biologik fizika, musiqaning yondashuv va usullarini integratsiyalashgan holda o'zgartirilmoqda. pedagogika.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, jismoniy madaniyat sohasidagi o'zgarishlar, ilmiy bilimlarning har qanday sohasida bo'lgani kabi, nafaqat uning nazariy va uslubiy asoslarini rivojlantirish, balki amaliyot talablari bilan ham belgilanadi. Jismoniy madaniyat sohasidagi mahalliy fan nazariyasi va amaliyoti uchun eng muhim, asosiy vazifa aholining jismoniy va ruhiy salomatligi darajasini oshirishdir, bu Rossiya fuqarolarining jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga qiziqish darajasi bilan chambarchas bog'liq. , shuningdek, Rossiya jamiyatining deyarli barcha yoshi va ijtimoiy qatlamlarining yuqori yuklari va bandligi tufayli sinflar jismoniy mashqlar uchun qat'iy vaqt chegaralaridan oshib ketmasdan, ushbu natijalarga erishishning shoshilinch zarurati.

Bizning fikrimizcha, jismoniy mashqlar va musiqiy hamrohlikning birgalikdagi ta'siri ushbu muammolarni hal qilish uchun katta imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin, ulardan mashg'ulotlar samaradorligini oshirish, xususan, vosita va musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish, takomillashtirish uchun foydalanishning keng imkoniyatlarini hisobga olgan holda. o'quvchilarning funktsional va ruhiy holati, darslarga qiziqishini oshirish.

Mahalliy jismoniy madaniyat rivojlanishining hozirgi bosqichida, uning insonparvarlik g'oyalari ustuvor bo'lgan bir paytda, insonga yaxlit yondashuvga da'vat e'lon qilingan, ammo avvalgi bosqichda to'liq amalga oshirilmagan musiqani joriy etishni qayta qurish amalga oshirilmoqda. faqat gimnastika, figurali uchish, sinxron suzish va boshqa sport turlari, an'anaviy musiqadan foydalaniladigan sport turlari.

Musiqani idrok etish yurak qisqarishini tezlashtirishi, tovush balandligi, tovush va tembr kuchiga, gormonlar ishlab chiqarilishiga qarab yurak urish tezligiga, nafas olishga musiqiy stimullarning kuchaytiruvchi ta'siri aniqlangan.

Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, barcha yaqqol ijobiy imkoniyatlarga qaramay, musiqa inson tanasi va ruhiyatiga ta'sir ko'rsatishning juda murakkab, o'ziga xos va ko'p qirrali vositasidir. Uning noto'g'ri qo'llanilishi nafaqat jismoniy mashqlar jarayonini murakkablashtirishi, balki ishtirokchilarning psixofizik va hissiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunday qilib, musiqaning inson tanasi va ruhiyatiga keng, ammo noaniq ta'siri, uni jismoniy mashqlarda qo'llashning ancha stixiyali amaliyoti jismoniy mashqlarda musiqiy hamrohlikdan malakali va ilmiy asoslangan foydalanish va ularni tartibga solishning ijtimoiy-pedagogik muammosini dolzarblashtiradi.

Pedagogik kuzatishlar davomida musiqa jo'rligidan foydalanishdagi asosiy xatolar aniqlandi. Eng muhim va tez-tez uchraydigan musiqiy hamrohlikdagi nomuvofiqliklar:

- ishtirok etganlarning psixo-yosh xususiyatlari;
- bajarilgan vosita harakatlarining tabiati;
- uning ovoz sifatiga qo'yiladigan badiiy-estetik talablar

Pedagogik kuzatishlar natijasida jismoniy mashqlar darslarida musiqiy hamrohlikdan foydalanishning uch turi aniqlandi:

- ovozli rahbar;
- ruhiy etakchi;
- fon.

Taqdim etilgan turlarning asosiy xarakteristikalarini funksional to'plamdir: jismoniy tarbiya darslarida musiqiy hamrohlikni tanlash uchun eng aniq talablarni aniqlash imkonini beradigan psixoregulyatsiya, tashkiliy, optimallashtiruvchi, rivojlanish, hedonik va aksiologik funktsiyalar. Shunday qilib, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining musiqiy jo'rligining roli katta bo'lib, bu uning dolzarbligi va jismoniy mashqlar, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, jismoniy tarbiya daqiqalari va boshqalar jarayonida foydalanish zarurligini ta'kidlash imkonini beradi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridan jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni qaror toptirish, xalqimizni, jumladan, yoshlarni umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, istiqloq g'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatda olib borilayotgan islohotlarning hal qiluvchi omiliga aylandi. Ushbu tarixiy jarayonda milliy o'zlikni anglash, milliy mafkuraning qaror topishi va uning har bir fuqaro ongida mustahkam o'rin olishida, xalqimizning qadim qadriyatlari-yu an'analari aks etgan milliy musiqa san'atining ahamiyati beqiyosdir.

Musiqa san'ati madaniy fenomen sifatida yangi avlodni tarbiyalash va kamolga yetkazish borasida cheksiz imkoniyatlarga egadir. San'at bilan oshno bo'lgan yoshlarning hayotga munosabati, milliy urf-odat va umumbashariy qadriyatlarga hurmati baland bo'ladi**1+. Shunday ekan, san'atning sirli

imkoniyatlaridan foydalanish jamiyatda ijodkorlik, yaratuvchanlik muhitini yaratish uchun sa'nat nazariyotchilarini o'qitish tizimini takomillashtirish, o'quvchilarni estetik tarbiyalashda musiqa san'atiga oid barcha yo'nalishlarni o'qitish tizimi samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Fsib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, komil inson qilib tarbiyalashda estetik tarbiyaga alohida e'tibor berilishi juda katta ahamiyatga ega bo'lgan jarayondir. Ushbu masalani yechishda musiqiy estetik tarbiyaning o'rnini kattadir. Estetik tarbiya ancha keng bo'lib, shaxs va jamiyatdagi go'zalliklarni ideal nuqtai nazardan idrok etishga o'rgatadi. Shuningdek, estetik faoliyat, voqelikni go'zallik qonun-qoidalari asosida o'zgartirishga qobiliyatli shaxsni tarbiyalaydi. Estetik rivojlanish shaxsning estetik ongi, munosabatlari va estetik faoliyatning vujudga kelishi hamda takomillashuvidan iborat uzoq davom etuvchi jarayondir. Estetik tarbiya shaxsning jamiyatda estetik madaniyatini egallab olishiga bog'liq bo'lib, turli yo'llar va shakllar yordamida amalga oshiriladi.

Ta'kidlash joizki, yosh avlodni har jihatdan kamol toptirish uchun ularda estetik tarbiyani yuksaltirishda musiqa san'ati ulkan ta'sir kuchiga ega bo'lgan tarbiya vositasi bo'lib, inson ruhiyatiga hayotbaxsh kuch berishi ahamiyatlidir.

Insondagi go'zallik tuyg'usini taraqqiy ettirmay turib, ma'naviy barkamollik haqida gapirish noo'rin. Yani, odam o'zi yashayotgan jamiyatda, insonlarda, tarixan shakllangan va muayyan davrda amal qilayotgan badiiy ijod namunalarida mujassamlashgan go'zallikni his qila olmas ekan, uni ma'naviy barkamol inson deb bo'lmaydi. Musiqa ana shu nozik tuyg'ularni shakllantirish va tarbiyalash vositasidir.

Zamonaviy sharoitda yoshlarda badiiy-estetik kompetentlikni rivojlantirish murakkab ijtimoiy hodisa sifatida jamiyat miqyosida tabiatni estetik o'zlashtirish jarayonlari va natijalari, mehnat faoliyati, turmush, ijtimoiy munosabatlarning estetik holatlari; did va manfaatlarining muayyan holati; estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti ta'siri, ularning ijtimoiy-estetik faolligining namoyon bo'lishida kuzatiladi. Shuning uchun ham, bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining badiiy-estetik bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish orqali mamlakatimizda musiqa ta'limi pedagoglarining kasbiy salohitini oshirish, san'atni tushunish dunyoqarashini kengaytirish, tafakkurini o'stirish va bu orqali o'quvchilarda musiqiy tafakkurni rivojlantirish tizimini isloh qilishga erishish mumkin bo'ladi.

Zero, san'at, bir tomondan, davrning "ijtimoiy-tarixiy voqealari ta'sirida shakllanadigan va rivojlanadigan, ikkinchi tomondan, milliy madaniyat vahar bir san'atkorning estetik ehtiyojlarini aks ettiruvchi" estetik idealni gavdalantirishning asosiy sohasi bo'lib, ijtimoiy jarayonlarning mohiyat-mazmunini o'zlashtirish, ularning rivojlanish tendensiyalarini belgilash maqsadlariga xizmat qiladi.

Har tomonlama yetuk, barkamol shaxsni tarbiyalashda musiqa va musiqiy tarbiyaning ahamiyati beqiyosdir. Zero, buyuk mutafakkir Farobiy «Shaxsni faqat ta'lim va tarbiya bilan yaratish mumkin», degandi. Qadim bir yunon risolasida:

«...kimda-kim musiqa san'atiga murojaat etsa, uning nomiga hech qachon dog' tushmaydi... musiqa ta'sirida yuksalib, o'ziga, Vataniga katta foyda keltiradi, hech qaerda muvozanatni buzmaydi, hamma yerda uyg'unlik, donolik va tartibga qat'iy rioya qiladi», - deyilgan edi. Qadimga yunon faylasufi Aflotun (Platon): «...musiqa – davlat xaqidagi ta'limotning tarkibiy qismidir, davlatda insonni ulug'laydigan kuylaryangrashi lozim», - desa, Arastu: «Musiqa she'riyat nazariyasining bir bo'lagi», «Musiqa insonni jamiyatga yaqinlashtiradi, tinglab ruhan poklanadi, taniga shifo beradi»*2.-B.191.+ . – deb ta'kidlagan bo'lsa, Abu ali ibn Sino fikricha, «musiqa insonda hayotbaxsh, oliyanob axloqiy xususiyatlarni rivojlantiradi, u insonga xizmat qiladi, uning intellektual va axloqiy qiyofasini shakllantiradi». U musiqani insonning go'dakligidan to umrining oxirigacha zarur va foydali bo'lgan badiiy estetik va tarbiyaviy qadriyat deb hisoblaydi.

Sharqning buyuk mutafakkirlaridan «Arablar faylasufi» sifatida nom taratgan Al-Kindiy (801-866) falsafa, matematika, tarix va astronomiya sohalarida o'z davrining buyuk allomasi bo'lib qolmay, u musiqa bilan ham jiddiy shug'ullangan. Uning fikricha, musiqa o'z muvozanatini yo'qotgan kishilar axloqini tuzatib, ularni yomonlikdan tiyadi*3.-B.9.+ . Musiqa kishilarning sog'lom yashashi uchun foydali hamda musiqa sadolari vositasi bilan qalb kuchlari tartibga tushadi.

Musiqaning tarbiyaviylik xususiyatiga odatda ikki xil yondashiladi.

- Birinchidan, musiqa harakatlantiruvchi va poklovchi ma'naviy hodisa.

- Ikkinchidan, musiqa – ko'ngilochar va ermakka asoslangan manfaatdorlik manbai. Har ikkala yondashuvda ham musiqaning tarbiya jarayonlaridagi ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Chunki masalaga ratsional yondashadigan bo'lsak, har qanday musiqa ma'naviy hodisaga aylanmagani kabi barcha musiqalar ham oddiygina manfaatdorlik manbai bo'lavermaydi*7.-B.37.+ . Chinakam musiqa madaniyat va ma'naviyat mulki sifatida tarbiya jarayonlariga yanada yaqinlashadi. Musiqani tinglash, his etish, munosabat bildirish kabi estetik madaniyat tizimi tarbiyaviylik xususiyati orqali izohlanadi.

Musiqa san'ati boshqa san'at turlari kabi o'zida hayotni aks ettiradi. Yoshlarga musiqa sirlarini, mazmun-mohiyatini teran o'rgatib borish ularning yetuk san'at darg'alari bo'lib har tomonlama uyg'un kamol topishlarida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Kuy-qo'shiqqa mehr-muhabbat bolalikdan boshlanishi lozim. Musiqa va san'atning hayotbaxsh ta'siri yoshlar hayotida o'zgacha o'rin tutadi. Bola darsdan bo'sh vaqtida o'zi xohlagan musiqa turi bilan shug'ullanishi natijasida kelgusi kasbi uchun zamin tayyorlaydi, qalbida odamiylik, ezgulik kabi oliyanob fazilatlar bo'y ko'rsatadi. Musiqani nafaqat maxsus o'quv maskanlari, musiqa maktablari va to'garak mashg'ulotlarida, balki oilada ham o'rganish uchun yaxshi muhit yaratish lozim.

Bolalikda, yoshlikda olingan musiqiy ta'lim har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalashda uning ijodiy qobiliyatini o'stiradi, aqliy va ma'naviy yetukligiga xizmat qiladi. Bunda, ayniqsa, o'spirinlik davrida (12-15 yosh) olinadigan musiqiy ta'limning

o'zni beqiyosdir. Musiqiy ta'lim kishining erkinmuloqot, mustaqil fikrlash, jamoatchilik ichida faollik xususiyatlarini oshiradi. Estetik tarbiya jarayonida axloq va ong shakllanadi, shaxsning madaniyati, badiiy saviyasi oshadi, ijtimoiy faolligi rivojlanadi.

Yoshlarga ilk bor badiiy ma'lumot berish, musiqa san'ati orqali ularni axloqiy-estetik jihatdan tarbiyalab borishda maktabgacha tarbiya muassasalarining o'zni muhim ahamiyatga ega. Maktabda musiqa fani o'z maqsadi va e'tibori bilan o'quvchilarda musiqa san'atiga bo'lgan qiziqish, uni ongli va emotsional idrok etish malakasini ortiradi. Ularda estetik his-tuyg'ularni tarbiyalash, axloqiy sifatlarni shakllantirish, ijodiy qobiliyat va badiiy didni o'stira borish orqali haqiqiy san'atni sevadigan, uniqadrlaydigan yoshlar qilib tarbiyalaydi. Fquvchilarning qalblarini quvonchga san'atdan olinadigan shavq va zavqqa to'ldiradi. Bu eng muhim omil – musiqaning mo'jizasidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki musiqa san'ati go'zallikni his etish tuyg'ularining rivojlanishiga va barkamol shaxsni tarbiyalashda muhim vositalardan biridir. Mamlakatimizda musiqa san'atini yanada rivojlantirish orqali o'quvchi-yoshlarni umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, istiqloq g'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalash hamda yosh avlod ong-shuurida milliy qadriyatlarni madh etuvchi yangi ijodiy g'oyalar yaratilishiga erishish, shuningdek, yangi iste'dod egalarini kashf etish zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Кадилова, З. З. (2019). Психолого-педагогические проблемы изучения понимания учебно-воспитательных ситуаций учителем. Профессионализм педагога: компетентностный подход в образовании, 1(1), 6-11.
2. Kadirova, Z. Z. (2022). Alisher Navoiyning nasriy asarlarida perifraxalar. Monografiya, 1(1), 120.
3. Leylo, M., & Pavlovna, I. Y. (2023). Motive of children's suffering in the story z. pilepin "white square". Scientific approach to the modern education system, 1(10), 77-80.
4. Yuliya, I. (2023). The place of Shamshad Abdullayev and the "Fergana school of poetry" in modern literature. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 521-523.
5. Isayeva, Y. (2023). Relevance of studying national character. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 4(05), 95-100.
6. Astanova, G. A. Analysis of the image of wise and entrepreneurial women in Shahrizoda stories. theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 533-537.

7. Aminovna, A. G. (2020). Interpretation of the image of the hero woman in the stories of Shahrizoda. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 14365-14373.
8. Dusnazarova, M. I. (2022). Legal Regulation of Marriage-Wedding Traditions in Modern Uzbekistan. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(11), 23-29.
9. Elamanovna, D. M. (2021, March). Works and environmental education. *Archive of Conferences*, 17(1), 79-80.
10. Akhmedov, B. A. (2024). Dialogue Leading to a Problematic Situation and Its Place In School Education. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 28, 17-21.
11. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic methods in education based on conflict dialogue. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(3), 1-7.
12. Akhmedov, B. A. (2024). Reorganization of teaching manual in higher education in Tashkent region. *Uzbek Scholar Journal*, 24, 13-25.
13. Akhmedov, B. A. (2024). Methods Of Improving the Quality of Dissertation Works in The Exact Sciences of The Tashkent Region. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 2(1), 39-57.
14. Akhmedov, B. A. (2023). Socratic dialogue as a response to the challenge of the Epoch. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-9.
15. Akhmedov, B. A. (2023). Physics is a Science Forming Knowledge About Health. *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, 1(3), 350-355.
16. Тангиоров, И. Х., & Ахмедов, Б. А. (2021). Перспективы развития правового государства. *Политика и общество*, 7(18), 178-186.
17. Axmedov, B. A., & Muxamedov, G. I. (2021). Klaster Mobile DGU 09834.
18. Akhmedov, B. A. (2023). Use of information technology in medicine, history, biology, literature, physical education. *Uzbek Scholar Journal*, 22, 17-29.
19. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
20. Akhmedov, B. A., & Khimmataliyev, D. O. (2023). The emergence-theoretical aspects of dialogue in education. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 1(2), 1-7.
21. Inomjonov, N., Axmedov, B., & Xalmetova, M. (2023). Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikativ kompetentlikni oshirish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 580-586.
22. Akhmedov, B. A. (2023). Prospects and trends of digital twins in education. *Uzbek Scholar Journal*, 23, 6-15.
23. Akhmedov, B. A., Makhmudova, D. M., & Akhmedjonov, D. G. (2024). Using the Socrates method in improving the quality of education in pedagogical universities. *Sciental Journal of Education Humanities and Social Sciences*, 2(1), 16-24.